

předcházejí současným a pravděpodobně i budoucím problémům spojeným s vymezením pojmu gen i obsahu práce genových inženýrů. Tím nechci říci, že se nějaké nejednoznačnosti v zákoně nevyskytují. Na to nejsem dosti erudovaným odborníkem. Škoda, že se ve skupině autorů knihy neobjevil žádný právník, který by bioetiku prohlédl ze svého hlediska. K obsahu kapitoly profesora Drobníka je třeba poznamenat, že autor patří mezi radikální kritiky pomalého a konzervativního přístupu EU při schvalování GMO v zemědělské praxi, což se projevilo i v této knížce. Sám jsem ve své knize *Otazníky kolem genového inženýrství* řadu výtek také vyslovil, ale můj postoj není ani zdaleka tak radikální.

Víra, etické kodexy, peníze

V třetí části knížky je porovnán přístup judaismu, katolické církve a církví evangelických k aktuálním otázkám bioetiky. Zatímco judaismus a evangelické církve asi nemají závažnějších problémů s kladným anebo alespoň neutrálním přijetím většiny aplikací nových biomedicínských přístupů, u představitelů katolické církve se setkáváme s častějšími výhradami. Ostatně řadu rozdílů v přístupech lze nalézt i mezi jednotlivými státy

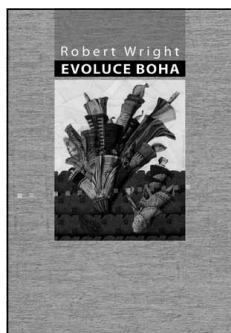
(včetně členů EU), neboť morální postoje jsou do značné míry poplatné tradicím, kterými se jednotlivé státy liší. Velmi zajímavé je zdůvodnění přístupů, které se u církví odvozuje z odlišných východisek.

Ve čtvrté části publikace se autoři zabývají různými etickými kodexy, které jsou při financování založeném na hodnotové volbě využívány, a to buď na hladině obecné, v evropském kontextu, anebo u nás. Nejzajímavější úsek této části se týká výkladu možných strategií transformace vědecko-výzkumné základny a skladby projektů, propojení hodnocení ve vědě s procedurou sestavování priorit a popisu současného a plánovaného vývoje vědy u nás a v Evropě.

Přínos knížky je natolik zajímavý, že čtenář odpustí autorům části o financování vědy malou nevyváženost ve formě poněkud okaté reklamy na „vzorné, příkladné a vstřícné chování AV ČR“ v souvislosti s transformací vědy u nás a trochu povrchní a tendenční posuzování příčin vzrůstajícího zájmu studentů o humanitní obory. Ale posuďte to raději sami. Při své podzimní přednášce o bezpečnosti práce s GMO na Přírodovědecké fakultě UK v Praze svým studentům četbu této knížky jistě doporučím. ☺

DANIEL JABLONSKI

Kde se vzal bůh?

Robert Wright: Evoluce boha

Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2011. Z anglického originálu *The Evolution of God* (Little, Brown and Company, New York 2009) přeložil Antonín Hradílek.

I když v našem (míněno hlavně českém) kulturním prostředí nemá náboženství takový dopad na společenský život, jako je tomu např. v anglosaském světě, v posledních letech se vlivem multikulturalismu i jiných společensko-politických dějů utvářených zejména globalizací rozvíjí debata o dnešní povaze světových náboženství a jejich vlivu (ať už pozitivního či negativního) na společnost. Na teologické úrovni je pak kladena věčná otázka stvoření světa či původu božství v kontextu vědeckého pokroku. Jednou z nejvýraznějších osobností poslední doby, která se zejména díky své knize *The God delusion* (2006; česky vyšlo pod názvem *Boží blud – přináší náboženství útěchu, nebo bolest?*, Academia 2009) stala ikonou boje proti náboženskému přesvědčení, je britský emeritní profesor Richard Dawkins. Jeho snahy (které někteří paradoxně označují za vznik jakéhosi vědeckého neodarwinistického paranáboženství) v kontextu ignorování a slepého vyvracení vědeckých faktů mnohými náboženskými či kreacionistickými skupinami jsou však pro vědeckou kapacitu, jakou Dawkins bezpochyby je, vcelku pochopitelné. Diskuse, která se ovšem po vydání knihy rozpoutala

(u nás např. v podobě vydání sborníku Dawkins pod mikroskopem, 2010), kritizovala zejména absenci serióznějších pokusů o debatu a hledání odpovědí na hlubší otázky mezi vírou a vědou, resp. historickým či pro Dawkinse příznačnějším evolučním původem božství. Základní otázka je totiž jednoduchá: proč jsme mezi živočichy jediným druhem, nad kterým má náboženství takovou moc? A proč se v historii evoluce druhu *Homo sapiens* náboženské představy různých druhů vytvořily a vůbec přetrvávají, ať jsme Kungové, nebo moderní Američané? V tomto směru tedy existuje určitá knižní mezera, kterou se zde předkládaná publikace snaží zaplnit.

Novináře Roberta Wrighta, autora *Evoluce boha*, také není potřeba nějak zvláště představovat. Tvůrce známé publikace *Morální zvíře*, citované i v prestižních vědeckých časopisech, se tentokrát pustil právě do otázky původu božství, a to nejen z pohledu jemu blízké evoluční psychologie, ale také teologie, archeologie a historie vůbec. A pustil se do této problematiky právě takovým způsobem, který patrně většina čtenářů u Dawkinse postrádala. V obsáhlé knize se Wright na 470 stranách v 5 oddílech a 20 kapitolách,

jednom doslovu a dodatku zabývá tématy od zrození prvotní víry a bohů až po pojetí božství v kontextu moderní doby. Syntézou množství zdrojů, ale i analýzou svatých písem tak představuje opravdu zajímavé dílo, které ukazuje, jak vlastně lidem lovecko-sběračských skupin bůh v hlavách vyrostl, zakořenil a dále se vyvíjel. Sám však agnosticky zdůrazňuje, že vlivem biologické evoluce a následně evoluce kulturní bůh či bohové existují pouze v našich hlavách a podle všeho nikde jinde. Kniha je to vskutku vyčerpávající, od začátku do konce nabitá informacemi a různými zajímavostmi.

V prvním oddíle se autor zabývá prvotní vírou, šamanismem či dnes již většinou neznámými bohy starověkých států. Druhý oddíl navazuje na starověk a ukazuje, jak se z původních polyteistických náboženských skupin vlivem politických či socioekonomických událostí přecházelo k monolatrii a nakonec monoteismu třech nejvlivnějších náboženství dnešní doby – judaismu, křesťanství a islámu, a jak se tato náboženství postupně navzájem ovlivňovala. Ukazuje se totiž, že všechna dnešní abrahámovská náboženství byla původně polyteistická, o čemž může svědčit např. patrně neznámější požadavek „Nebudeš mít jiného boha mimo mne“. Bylo by nutné něco takového vyhlášovat, kdyby byl jediný bůh samozřejmostí? Záměrné skrývání důkazů o všeobecném rozšíření polyteismu bylo, jak se zdá, v Písmech zcela běžné, a jak píše Wright: „Okolnosti se mění a bůh se mění s nimi.“ Známým příkladem je Achenaten (panovník a původce primární náboženské reformy v Egyptě), který vyhladil bohy, jejichž kněží jej politicky ohrožovali. Lidské dějiny jsou totiž plné her a zneužívání moci – eskymáčtí šamani kupříkladu přesvědčovali ženy, že cestou k zrušení jejich hříchů a usmíření bohů je pohlavní styk právě s nimi. Pěkný příklad zneužívání postavení v malém měřítku často izolovaných komunit. Co ale měřítko velká na úrovni třeba mnohonárodních říší? Zde bylo jistě potřebné mnohem sofistikovanějších manipulativních praktik, a to zejména když docházelo ke střetům odlišných civilizací. Wright to vysvětluje na hrách s nenulovým součtem, které jsou vlastně jakýmsi ústředním tématem jeho knihy. Když chcete pochopit šíření přátelských a tolerantních myšlenek, musíte se na to dívat ve světle toho, jak byly tyto pohnutky pro jednotlivé skupiny prospěšné. Pokud byl obchod či jiné vztahy oboustranně prospěšné (oběma stranám přinášely nějaký zisk či užitek), nebyl důvod zpochybňovat např. právě náboženské přesvědčení druhé strany – hrála se hra s nenulovým součtem. Viděli jste vlastní sobecké zájmy, které vás sice nenutily dané skupiny milovat, ale zároveň podporovaly důvody pro to, abyste je přestali nenávidět. Což v kontextu doby představovalo spolupráci a toleranci.

Vynález křesťanství je název třetího oddílu, který popisuje vznik a postup tohoto náboženství a to, jak se právě vlivem mnohonárodnostního prostředí římské říše musel v křes-

ťanství objevit prvek solidarity a tolerance, a to nejspíše až mnohá desetiletí poté, co to podle zdrojů kázal Ježíš. Teprve psychologicko-argumentačním deformováním tohoto učení vznikla evangelia, která znají dnešní křesťané a která byla napsána různými autory až 70 let po smrti historického Ježíše.

Wright se však v knize nezabývá jen samotnou evolucí božství, ale i otázkami, které jsou dnes aktuální nejen v USA (kde kniha vznikla). V tomto duchu se nese celý čtvrtý díl věnovaný islámu. V úvodních pasážích autor opět popisuje zrod a rozvoj tohoto náboženství v podmínkách tehdejší doby a zároveň poukazuje na jeho učení a vlivy směrem k dnešku. Pátý díl pak tvoří zejména zamyšlení, zda dějiny lidstva směřují k něčemu, co podle autora můžeme považovat za morálně dobré. Tedy zejména k vlivu prostředí na morální představy člověka. Zabývá se zde i nenulovými součty v současnosti či střetem dnešních civilizací. Evolučně psychologické hledisko zrodu náboženství je pak rozebráno hlavně v dodatku knihy, kde se autor snaží objasnit samotné počátky náboženského myšlení. Wright se zde zamýšlí např. nad otázkou, proč člověk podléhá představám, že zranění, neúspěch nebo třeba špatné počasí jsou odplatou nějakých bohů či duchů, vůči kterým se daný jedinec údajně dopustil něčeho špatného (např. bůh bouře Biliku na Andamanských ostrovech mohl dostávat záchvaty vzteku, když si někdo česal vlasy při bouři). Stejně tak se dotýká otázky, proč vůbec podléháme přesvědčení jiných lidí a necháváme si znásilňovat myšlení. Proč se v historii tak dobře náboženství šířilo a proč i dnes mnohým sektám stačí tak málo, aby vnutily své přesvědčení novým adeptům. Odpověď – jak jinak – hledejme v přirozeném výběru, který mozek našeho druhu formoval. A také v prostředí, ve kterém ho formoval. Totiž v malých skupinkách, v nichž jsme se vyvíjeli, bylo např. nutné nezneprátelit si své vrstevníky kupříkladu odlišným postojem k víře, jinak se vyhlídky na předání vlastních genů do další generace rapidně snižovaly. Individualismus, který tak mohl ohrozit celou skupinu, jednoduše nebyl v módě a podobní jedinci byli různými způsoby odstraňováni. Pravděpodobně proto mohlo být výhodné podléhat všeobecnému klamu. Vždyť i poslední studie ukazují, jak sociální tlaky ovlivňují třeba naši paměť a tím také výsledné přesvědčení [1].

Vzhledem k výtečnému (podle mne i vcelku nezaopatnému) a čtivému obsahu i formě by si Evoluci boha měl přečíst každý, kdo se zabývá otázkami vzniku náboženství z pohledu evoluční psychologie člověka a kulturní evolucí, ale také otázkami vlivů náboženství na historii a současnost nebo otázkami kulturní antropologie. ∞

K DALŠÍMU ČTENÍ

[1] Edelson M., Sharot T., Dolan J. D., Dudai Y.: Following the Crowd: Brain Substrates of Long-Term Memory Conformity. *Science* 333, 108–111, 2011.